

напора на други (готови и желаещи да ги изместят от тях) социални субекти. Просто защото като поставени на дъното е нямало къде по-надолу да пропаднат и какво повече да изгубят. А и е липсвал такъв субект, който да желае да ги изблъска и сам да заеме техните социопропространствени позиции. Отгук вече у ромите исторически се е формирал и възпроизвеждал специфичен поведенски рефлекс, свързан с перманентното формулиране на вербални и поведенски стереотипи, отразяващи окаяното им вековечно положение, изисквания то да се промени от страна на другите субекти (личностни, надличностни, държавни и обществени институции), нещо още и в повече да им се даде и отдели, за да се поставят и те на „равна нога“ с другите социални (в т. ч. и етнически) субекти, главно в сферата на консумативните процеси.

Разбира се, тези изисквания на ромите рядко са били синхронизирани със съответни и реалистични представи и прояви за социалното отдаване на „другите“, на социалните им кореспонденти, на обществото и държавата. Нещо повече, те никога не са отчитали безпристрастно собствената си отговорност и дори виновност за неизползвани и функционирали социални (обществено-държавни) възможности и условия за такова социално, професионално, образователно и пр. изграждане, развитие и реализация на циганите, във и чрез които вече „на равна нога“ да се постави и въпросът за социалното отдаване и придобиване, тоест не само какво са или биха могли да получат от обществото, но и какво те (като етническа общност и като индивиди) биха отдали като функциониращ и обществено необходим човешки и духовно образован, професионално квалифициран и развиващ се потенциал. На тази основа ромите (винаги в диалог) са поставяли в некоректна съпоставимост двата плана на отношение към този проблем. Единия, този за социалното получаване, винаги са го представяли с цялата заостреност и тревожност, с цялата му трагична болезненост и житейска проблематичност, с целия патос за неудържимост на техния потребностен глад и жажда в това отношение. А **другият** – този за социалното отдаване на обществото и държавата, е бил третиран двупланово. Или в условно хипотетичен аспект, т. е. „ако сте ни дали или ако ни дадете, ще видите на какво сме способни, дори повече и от вас самите“. Или в